

პორის დარჩიბ

მეცნიერება და პატიოსნება (მეორე ნაწილი)

ამ წერილის პირველ ნაწილში, რომელიც „სამი საუნჯის“ წინა ნომერში (დეკემბერი, №4, 2014) დაიბეჭდა, ნაჩვენებია, ბატონი როსტომ ჩხეიძე ერთ თავის წიგნში რა უსაფუძვლოდ, უსამართლოდ და აგდებით წარმოგვიდგენს ჩვენს გამოჩენილ მეცნიერებს **ალექსანდრე ბარამიძესა და გივი მიქაძეს**. სამწუხაროდ და სავალალოდ, როსტომ ჩხეიძის მიერ ალექსანდრე ბარამიძის აუგად მოხსენიება ამით არ ამოიწურება. ის თავის წიგნში „*ბედი პავლე ინგოროყვასი*“ (თბ., „ლომისი“) ბატონი **ალექსანდრესა და ლევან მენაბდის** პავლე ინგოროყვას წინააღმდეგ ბრძოლის ისეთ მაგალითს ასახელებს, სიმართლე რომ იყოს, საყოველთაო გულისწყრომას გამოიწვევდა. მოვუსმინოთ მას: „არსებობს ერთი ასეთი გამოცემაც — «ძველი ქართული მწერლობის მკვლევარნი», 1986 წლისა. ალექსანდრე ბარამიძისა და ლევან მენაბდის მიერ შედგენილ-რედაქტირებული“¹.

არც მისი გამოცემით დაშავებული ბევრი არაფერი და არც მისი გამოუცემლობით დაშავდებოდა. მაშ, რამ გამახსენა? იმ უბრალო მიზეზმა, რომ ამ წიგნში მკაფიოდ ჩანს ის განწყობილება და მიზანი, თუ რას უპირებდნენ პავლე ინგოროყვას, მოვლენები ისე რომ წარმართულიყო, თვითონც როგორც ენებათ (ცხადია, რედაქტორები მხოლოდ პირად თვალსაზრისს არ გამოხატავენ, თორემ მაშინ ეს კრებული სალაპარაკოდ არც ეღირებოდა) — არც მეტი, არც ნაკლები, მისი ამოგდება განეზრახათ მეცნიერების ისტორიიდანაც კი, არამცთუ მის ნაწერებს, მის აღმოჩენებსა და დაკვირვებებს კვლავაც ეტრიალა სამეცნიერო მიმოქცევაში. და თუ მაინც იტრიალებდა — სხვათა სახელით.

¹ წიგნს აწერია მხოლოდ რედაქტორები.

რასაკვირველია, ასეთ გამოცემებსა თუ ენციკლოპედიებში პიროვნების სახელის შეტანა-არშეტანით არ წყდება მისი ბედი, მაგრამ დაბრკოლებით კი ბრკოლდებოდა გარკვეული პოლიტიკური რეჟიმებისას.

მთავარი ისაა, რომ შემდგენელ-რედაქტორები ასეთი განზრახვის ხორცშესხმას (პ. ინგოროყვას ისტორიიდან ამოგდებას — ბ. ღ.) არ მორიდებიან.

ეს წიგნი წვეთივით აირეკლავს იმ რეალობას, რაც მოსალოდნელი იყო“ (გვ. 545-546).

ბატონი როსტომი სვამს კითხვას „არ გჯერათ?“ და თავის აზრს ნირშეუცვლელად ასე „ასაბუთებს“: „კრებულში ძველი ქართული მწერლობის მკვლევარად მიჩნეულია 33 პიროვნება, დაწყებული თეიმურაზ ბაგრატიონით, და არც ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, ვაჟა-ფშაველა თუ გიორგი წერეთელი გამორჩენიან, აღარაფერი რომ არა ვთქვათ: მარი ბროსეზე, პლატონ იოსელიანზე, დავით ჩუბინაშვილზე, პეტრე უმიკაშვილზე, ალექსანდრე ცაგარელზე, ალექსანდრე სარაჯიშვილზე, დავით კარიჭაშვილზე, ექვთიმე თაყაიშვილზე, ალექსანდრე ხახანაშვილზე, ნიკო მარზე. და უფრო აქეთ იუსტინე აბულაძეზე, სერგი გორგაძეზე, ივანე ჯავახიშვილზე, კორნელი კეკელიძეზე, ვუკოლ ბერიძეზე, სარგის კაკაბაძეზე, შალვა ნუცუბიძეზე, იოსებ გრიშაშვილზე, ლეონ მელიქსეთ-ბეგზე, კონსტანტინე ჭიჭინაძეზე, გიორგი ჯაკობიაზე, მოსე გოგიბერიძეზე, სოლომონ იორდანიშვილზე, გიორგი ლეონიძესა და თუ ილია აბულაძეზე“. დასკვნა კი ასეთია: „პაველე ინგოროყვა არსად ჩანს“ (გვ. 546).

ვიდრე სინამდვილეს ვიტყოდეთ, მანამდე სრულად გავეცნოთ ამ წიგნის შინაარსს. ეს არის წერილების კრებული, რომელიც მომზადებულია ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის უნივერსიტეტის ძველი ქართული ლიტერატურის კათედრის თანამშრომელთა მიერ:

წინასიტყვა (ა. ბარამიძე)

თეიმურაზ ბაგრატიონი (გ. შარაძე)
მარი ბროსე (ბ. კილანავა)
პლატონ იოსელიანი (ქ. ცხადაძე)
დავით ჩუბინაშვილი (ლ. მენაბდე)
ილია ჭავჭავაძე (ლ. მენაბდე)

პეტრე უმიკაშვილი (ქ. ცხადაძე)
აკაკი წერეთელი (ლ. მენაბდე)
ალექსანდრე ცაგარელი (ი. ლოლაშვილი)
ალექსანდრე სარაჯიშვილი (ქ. ცხადაძე)

ზაქარია ჭიჭინაძე (ნ. მახათაძე)	კორნელი კეკელიძე (ა. ბარამიძე)
თედო ჟორდანიას (თ. ფოფხაძე)	ეუკოლ ბერიძე (ჯ. აფციაური)
მოსე ჯანაშვილი (კ. კეკელიძე)	სარგის კაკაბაძე (ტ. რუხაძე)
ვაჟა-ფშაველა (ლ. მენაბდე)	შალვა ნუცუბიძე (ე. ხინთიბიძე)
დავით კარიჭაშვილი (ქ. ცხადაძე)	იოსებ გრიშაშვილი (გ. ფარულავა)
ექვთიმე თაყაიშვილი (ა. ბარამიძე)	ლეონ მელიქსეთ-ბეგი (რ. სირაძე)
ალექსანდრე ხახანაშვილი (გ. ფარულავა)	კონსტანტინე ჭიჭინაძე (ბ. კილანავა)
ნიკო მარი (ა. ბარამიძე)	გიორგი ჯაკობია (ლ. ჭუმბურიძე)
იუსტინე აბულაძე (ტ. რუხაძე)	მოსე გოგიბერიძე (ე. ხინთიბიძე)
სერგი გორგაძე (ლ. გრიგოლაშვილი)	სოლომონ იორდანიშვილი (ლ. გრიგოლაშვილი)
ფანე ჯავახიშვილი (ლ. მენაბდე)	გიორგი ლეონიძე (ა. ბარამიძე)
	ილია აბულაძე (რ. სირაძე)

ვიდრე სიტყვას გავაგრძელებდეთ, უნდა შევნიშნო: დასაშვებია, რომელიმე ეს სტატია არ მოგეწონოს და მის მიმართ უკმაყოფილო იყო, მაგრამ ასეთი საჭირო წიგნი განა შეიძლება მხოლოდ უარყოფითად მოიხსენიო და თქვა „არც მისი გამოცემით დაშავებულა ბევრი არაფერი და არც მისი გამოუცემლობით დაშავდებოდაო?“ დაშავდა თუ გაკეთდა ძალიან საჭირო საქმე?! წიგნი მიძღვნილია „ძველი ქართული მწერლობის უდიდესი კერის გელათის აკადემიის 880 წლისთავისადმი“ და მის ანოტაციაში სამართლიანადაა მითითებული: „ძველი ქართული მწერლობის კათედრის მიერ მომზადებული კრებული «ძველი ქართული მწერლობის მკვლევარნი» წარმოაჩენს იმ წვლილსა და დამსახურებას, რომელიც გამოჩენილ მოღვაწეებს მიუძღვით მრავალსაუკუნოვანი ქართული სიტყვაკაზმული მწერლობის შესწავლაში.

კრებული განკუთვნილია ფილოლოგებისა და მკითხველთა ფართო წრისათვის“.

მკითხველი დაინახავს: ეს კრებული უპირველესად სჭირდება როსტომ ჩხეიძესა და მისი სტილის სწავლულებს, რომლებიც ძველ ქართულ ლიტერატურასა და მისი შესწავლის ისტორიას ჯეროვნად არ იცნობენ!

მიკვირს და გამკვირვებია, ბატონმა როსტომმა რატომ ვერ

შენიშნა, რომ ამ სიაში, გარდა პავლე ინგოროყვასი, არ ჩანან ძველი ქართული ლიტერატის ისეთი გამოჩენილი მკვლევარები, როგორც არიან, მაგალითად, აკაკი გაწერელია, გაიოზ იმედაშვილი, გივი მიქაძე და ბერი სხვა, — თავად ალექსანდრე ბარამიძე და ლევან მენაბდე! ნუთუ არ აჯობებდა, აქვე შემოეტანათ სხვათა მიერ მათზე დაწერილი სტატიები?

დიდად სამწუხაროა, ბატონი როსტომი ამაზე არ დაფიქრებულა. უფრო მეტიც, ასე დიდ ბრალდებას აყენებს და წიგნის წინასიტყვასაც არ კითხულობს, სადაც ალ. ბარამიძე გარკვევით აღნიშნავს: „წინამდებარე წიგნი არ არის ქართული მწერლობის შესწავლის ისტორია, მით უფრო, სისტემური კურსი. აქ გარკვეული წესით მოხაზულია ამ დარგის ცოტა თუ ბევრად თვალსაჩინო ცალკეული მკვლევრის სამეცნიერო-შემოქმედებითი პორტრეტი. მკითხველი იმასაც შენიშნავს, რომ წიგნი ითვალისწინებს ისეთ მკვლევარებს, რომლებიც უკვე ისტორიას ეკუთვნიან“ (გვ. 11).

დიახ, დიახ, კათედრის სამეცნიერო თემატიკური გეგმით, რომელსაც უნივერსიტეტის დიდი სამეცნიერო საბჭო ამტკიცებდა, თავიდანვე იყო განსაზღვრული, რომ სამეცნიერო პორტრეტები მხოლოდ და მხოლოდ გარდაცვლილ მკვლევარებზე შექმნილიყო! როდესაც ეს წიგნი გამოვიდა (1986), მაშინ ბატონი პავლე გარდაცვლილი გახლდათ, მაგრამ ბატონ როსტომს უნდა მოეხსენებოდეს, რომ მთელ საბჭოთა კავშირში საგამომცემლო გეგმა ოთხი წლით ადრე დგებოდა და ნაშრომები გამომცემლობას სამი წლით ადრე ბარდებოდა. ეს წესი განუხრელად სრულდებოდა. ბატონი პავლე ინგოროყვა გარდაიცვალა 1983 წლის ნოემბრის მეორე ნახევარში, ხოლო, როგორც კრებულშივე გამომცემლობის მიერაა აღნიშნული, ეს წიგნი „წარმოებას გადაეცა“ ბატონი პავლეს გარდაცვალებამდე თითქმის წლინახევრით ადრე — 1982 წლის შვიდ ივნისს.

აი, ესაა სიმართლე და მას პავლე ინგოროყვას წინააღმდეგ ბრძოლასთან არავითარი კავშირი არა აქვს!

ამის შემდეგ მკითხველმა განსაზღვროს, თუ რა ღირებულებისაა როსტომ ჩხეიძის მომდევნო შორს მიმავალი განზოგადებული მსჯელობა: „რა ადვილი ყოფილა, არა, ამხელა ღვაწლის გადამლაც კი, როდესაც არავითარი ანგარიში არ ეწევა საზოგადოებრივ აზრს.

ნარკვევებში კი გაიელვებს ერთი-ორგან მისი სახელი და მიგვანიშნებს, რომ თურმე ასეთი მკვლევარიც არსებულა, მაგრამ ყოველთვის უარყოფით კონტექსტში იხსენიება, რაც გულუბრყვილო

მკითხველსა თუ ახალბედა სტუდენტს აფიქრებინებს, გინდ ყოფილიყო და გინდ არა ასეთი მეცნიერი, თურმე არაფერი უღონია ძველი ქართული მწერლობის შესასწავლად, ორიოდვე მცდარი მოსაზრება გამოუთქვამს, ეგ იყო და ეგო.

გიორგი ჯაკობიას წვლილიც კი არ დარჩენიათ აღუნიშნავი, ასე რომ, პავლე ინგოროყვა, უკეთეს შემთხვევაში, სადღაც კიდევ უფრო ქვემოთ ივარაუდება ამ წიგნის მიხედვით.

კიდევ კარგი(,) პავლე ინგოროყვას ღვაწლი და სახელი ამათ ხელში აღარ იყო და პატრონიც უკვე გამოსჩენოდა, ვისი თაოსნობითაც გაიმართებოდა — პირველად მის სიცოცხლეში — საიუბილეო საღამო თბილისის უნივერსიტეტში 1980 წლის 20 ნოემბერს, ხოლო დაკრძალვა კი ეროვნულ მანიფესტაციად გადაიქცეოდა 1983 წლის 24 ნოემბერს, და მისი ის სტატიებიც გამოქვეყნებულიყო, წინამორბედად რომ მოჩანს ბიოგრაფიული რომანის შექმნისა — მისი მონუმენტური ფიგურა მთელი თავისი სიმაღლით, რომ წარმოისახებოდა და ჩრდილში მოაქცევდა სხვათა ხელოვნურად გაზვიადებულ წვლილსა თუ დამსახურებას². მაშინ კი ძველი ქართული მწერლობის მკვლევართა შორისაც არ აღმოჩნდა მისი ადგილი.

და ეს იმ გამომცემელთა აზრით, რაც იქნებ გაღიზიანებული პასუხიც იყო იმ ეროვნული მანიფესტაციის გამო, ახალგაზრდების გუნდმა ხელით რომ წაასვენა ეს დიდებული ცხედარი დიდუბის პანთეონამდე — პავლე ინგოროყვას ამ დროებით სამყოფელამდე მთაწმინდაზე ასვენების წინ.

ეს დროც მალე დადგება.

ასეა თუ ისე, ის დიმილისმომგვრელი მცდელობა, გამომჟღავნებული «ძველი ქართული მწერლობის მკვლევართა» ფურცლებზე, ყოველთვის უნდა შეგვახსენებდეს თავს, როგორც ნიმუში იმისა, თუ როგორ იოლად შეიძლება ამოშალონ ისტორიიდან თვით ყველაზე აღმატებული პიროვნებანიც კი, თუ საზოგადოებრივ, კულტურულ, სამეცნიერო-სალიტერატურო სარბიელს არ დაეპატრონებიან გულმართალი ადამიანები, რომელთათვისაც მთავარი უმთავრესი — ჭეშმარიტების ძიებაა.

ის კრებული ძველი ინერციით შედგა..

მაგრამ ასეთმა «ძველმა ინერციებმა» ვეღარ უნდა გაბედოს ჭეშმარიტების წინააღმდეგ გასავსაება.

² ბატონ როსტომს მხედველობაში აქვს თავისი წიგნი „ბედი პავლე ინგოროყვის“, რომელსაც ახლა ვეხებით.

ახლა რა — ღიმილით დავყურებთ. ეგაა და ეგ...“ (გვ. 546-547).
ღიახ, ღიახ, ამგვარია ბატონი როსტომ ჩხეიძის მიერ ღია კარების
მტკრევა.

ალექსანდრე ბარამიძისა და პავლე ინგოროყვას პირადი და
მეცნიერული ურთიერთობა ვრცელი საუბრის თემაა და მას აქ ვერ
ამოვწურავთ, მაგრამ, რაც ძირითადია და ზედაპირზე ძვეს, იგი ერთობ
შთაბეჭდავია, სულ სხვა რასმე გვიჩვენებს და არა იმას, რაც ბატონ
როსტომს უეჭველ ჭეშმარიტებად წარმოუდგენია.

ალექსანდრე ბარამიძე არათუ გვერდს უვლიდა, მით უმეტეს,
ჩქმალავდა პავლე ინგოროყვას მეცნიერულ ღვაწლს, არამედ,
პირიქით, ყოველთვის დიდი ინტერესით ზვდებოდა მის ნაშრომებს,
თავგამოდებით წარმოაჩენდა და კეთილმოსურნის პოზიციიდან
საჯაროდ განიხილავდა მათ. გავეცნოთ უმთავრეს მათგანს.

ალ. ბარამიძემ რეცენზია უმაღვე გამოაქვეყნა ბატონი პავლეს
ვეებერთელა წიგნზე „გიორგი მერჩულე“ (1954 წ., 888 + 126 გვ.) და, რაც
თავის პროფესიასთან ახლო იყო, გაგვაცნო მისი უმნიშვნელოვანესი
ნაწილი, სადაც ავტორმა პროზაულად დაწერილ ტექსტებში უძველესი
ქართული ლექსი გამოაფინა³. მაშინ, როცა კორნელი კეკელიძემ არ
გაიზიარა და უარყოფითად შეაფასა ეს აღმოჩენა, ბატონი ალექსანდრე,
პირიქით, დიდი კმაყოფილებით შეხვდა მას.

ღიახ, ღიახ, კმაყოფილებითა და სიამოვნებით და არა ისე, როგორც
რ. ჩხეიძე ძუნწად შენიშნავს — ეს მიღწევა „ალექსანდრე ბარამიძემც
კი აღიარაო“ (გვ. 531).

აუ, „ბარამიძემც კი“-ო, ე. ი. პ. ინგოროყვას დაუძინებელმა
მტერმაო! რეცენზიაში ვკითხულობთ: „ჩვენი რამდენიმე შენიშვნა
შეეხება პავლე ინგოროყვას ნაშრომის ლიტერატურათმცოდნეობითს
ნაწილს. წიგნის ამ ნაწილის მნიშვნელობა, ჩვენის აზრით, უ დ ა ვ ო ა .
პ. ინგოროყვამ წ ა მ ო ა ყ ე ნ ა და ს წ ო რ ა დ გ ა და ჭ რ ა
ძველი ქართული მწერლობის რიგი ღირსშესანიშნავი საკითხი. პირველ
რიგში ასეთად გვგნატება მ ე ტ რ უ ლ ი პ უ ნ ქ ტ უ ა ც ი ის
გარკვევა (გვ. გვ. 591, 593, 599, 606 და სხვ (დაყოფა ალ. ბარამიძისაა

³ ალ. ბ ა რ ა მ ი ძ ე, ნარკვევები ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, V, თბ., 1964, გვ.
55-62.

— ბ. დ.). თავის მხრით მეტრული პუნქტუაციის რაობის გარკვევამ პ. ინგოროყვას საშუალება მისცა დაესაბუთებინა პროზაულად მიჩნეული ძველ-ქართული ჰიმნოგრაფიული ტექსტების წყობილი, მეტრული ხასიათი. პ. ინგოროყვას გამოკვლევის შემდეგ ცხადი ხდება, რომ ძველ-ქართული ჰიმნოგრაფიული ტექსტები ძირითადად სალექსო პრინციპზეა აგებული და მეტრული კანონზომიერების განსაზღვრულ წესებს ემორჩილება. საყურადღებოა პ. ინგოროყვას მოსაზრებანი ქველქართული პოეზიის სალექსო ფორმების შესახებ, კერძოდ და განსაკუთრებით ე. წ. სილაბური უკვეთელი ლექსის შესახებ (გვ. 590-607). პ. ინგოროყვამ გამოიძია და მზის სინათლეზე გამოიტანა შინაარსითა და ფორმით დიდად საინტერესო, დღემდის უცნობი საგალობლების ტექსტები. კანონზომიერია X საუკუნის გამოჩენილი ქართველი მწერლის სახელწოდებად მივიჩნიოთ მ ე რ ჩ უ ლ ე , დამოუკიდებლად მერჩულეს მნიშვნელობის ინგოროყვასეული ინტერპრეტაციისა“ (გვ. 55).

ეს სტრიქონები პ. ინგოროყვასადმი მტრულ დამოკიდებულებას, მის უგულბელყოფას გვიჩვენებს?!

აღ. ბარამიძე, როგორც ჭეშმარიტი მეცნიერი და სიმართლის მაძიებელი, შემდეგ ეხება სადავო საკითხს: რას წარმოადგენს „საწელიწდო იადგარი“. იგი გრიგოლ ხანძთელის ორიგინალური თხზულებაა, როგორც პ. ინგოროყვა ფიქრობს, თუ არა? გიორგი მერჩულე იუწყება: „არს ხანძთას ხელითა (გრიგოლ ხანძთელის — ბ. დ.) მისითა დაწერილი სულის მიერ წმიდისა, საწელიწდო იადგარი, რომლისა სიტყუანი ფრიად კეთილ არიან“. ბატონი პავლე ამ თხზულებას გრიგოლ ხანძთელს უყოყმანოდ მიაწერს. თავის ამ მოსაზრებას გამოკვეთილად, დაყოფით აღნიშნავს: „გიორგი მერჩულეს ეს ცნობა სრულიად გარკვეული ხასიათისაა და არ იწვევს არავითარ გაუგებრობას ან რაიმე ცილობას“ (გვ. 759). ბატონი ალექსანდრე იმოწმებს ამ საკითხისადმი ნ. მარისა და ი. ჯავახიშვილის დამოკიდებულებას, კ. კეკელიძისა და თავისსავე ადრე გამოთქმულ შეხედულებებს და წერს: „აკადემიკოსების ნ. მარისა და ი. ჯავახიშვილის მრავლისმეტყველი დუმილი და აკადემიკოს კ. კეკელიძის ფრთხილად გამოთქმული მოსაზრება იმას ამტკიცებს, რომ გიორგი მერჩულის ცნობა გრიგოლ ხანძთელის ავტორობაზე უცილობელი და სრულიად გარკვეული არ არის. პ. ინგოროყვას არც უცდია ქართული კულტურის ისტორიისათვის ეგოდენ საპასუხისმგებლო დებულების დასაბუთება. იგი მხოლოდ

ბეჯითი განცხადებით კმაყოფილდება. საქმეში ჩაუხედავი მკითხველი შეიძლება უნებლიეთ ენდოს პ. ინგოროყვას. გადაჭრით უნდა ითქვას, რომ პ. ინგოროყვა გამოდის წინასწარ შემუშავებული, დაუსაბუთებელი მოსაზრებიდან. მთელი მისი შემდგომი მსჯელობა გრიგოლ ხანძთელის ლიტერატურული მემკვიდრეობის უმთავრესი ნაწილის (ე. ი. იადგარის) შესახებ ემყარება ამ დაუსაბუთებელ და საცილობელ წანამძღვარს“ (გვ. 58).

ალექსანდრე ბარამიძე ბატონი პავლეს თვალსაზრისის საწინააღმდეგოდ იშველიებს მიქაელ მოდრეკილის კრებულს. მოვუსმინოთ მას: „საყურადღებოა საკითხის მეორე მხარეც.

X საუკუნეში, ამ საუკუნის ოთხმოციან-ოთხმოცდაათიან წლებში (პ. ინგოროყვათი, კონკრეტულად 978-988 წლებში) მიქელ მოდრეკილმა შეადგინა საგალობლების დიდი კრებული. კრებულის მასალები მიქელს საგანგებოდ გამოუძიებია და შეუკრებია მთელ საქართველოში. საეჭვო არაა, რომ მიქელი თავის კრებულში შეიტანდა გრიგოლ ხანძთელის საგალობლებსაც (თუ კი ასეთები არსებობდა). პ. ინგოროყვას მოწმობით, კრებულის ტექსტები ბევრ შემთხვევაში ავტორებს ასახელებს, ავტორწარწერილია. ეს ავტორებია — მიქელ მოდრეკილი, გიორგი მერჩულე, იოანე მტბეგარი, იოანე მინჩხი, სტეფანე სანანოძისძე ჭყონდიდელი, იოანე ქონქოსისძე, ბასილ ხანძთელი, კურდანაი-კვირიკე, მაკარი ლეთეთელი (გვ. 771). მოლოდინის წინააღმდეგ გრიგოლ ხანძთელი არ ყოფილა დასახელებული. თავისი გამოკვლევის სპეციალურ დამატებაში პ. ინგოროყვა განმარტავს: *«მიქელ მოდრეკილის დროს აღრინდელი ხანის — VIII-IX საუკუნის ავტორის — გრიგოლ ხანძთელის სალიტერატურო მოღვაწეობის შესახებ უკვე სრული ცნობები აღარა ჰქონიათო»* (გვ. 0118). საკვირველია! ჯერ ერთი, რა საფიქრებელია VIII-IX და X საუკუნეების დაპირისპირება. მართალია, გრიგოლ ხანძთელი იყო VIII-IX საუკუნეთა მოღვაწე, მაგრამ გიორგი მერჩულის მოწმობით მის დროს, ე. ი. X საუკუნის შუა წლებში (გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება შეთხზულია 951 წელს), ხომ მოიპოვებოდა გრიგოლის ხელით გადაწერილი (ან დაწერილი) საგალობლების კრებული!

მაშასადამე, მიქელ მოდრეკილსაც უნდა ჰქონოდა ეს პირველწყარო, მით უმეტეს, რომ, პ. ინგოროყვას გამოკვლევის თანახმად, მიქელ მოდრეკილი თურმე მოღვაწეობდა გრიგოლ ხანძთელის მიერ აშენებულ შატბერდის სავანეში: 969-976 წლებში, შატბერდში ყოფნის დროს,

მიქელს მონაწილეობა მიუღია შატბერდის ცნობილი კრებულის გადაწერაში (გვ. 768), მიქელის საგალობელთა კრებულები შატბერდში ყოფილა დამზადებული (გვ. 764, 768, 769, 770). პ. ინგოროყვა იმასაც ვარაუდობს, რომ გრიგოლ ხანძთელის «საწელიწდო იადგარის» დედანი «*დაცული იყო იმავე საგანებში, სადაც მიქელ მოღვაწეობდა*» (გვ. 771). ე. ი. «საწელიწდო იადგარი» უნდა ყოფილიყო არა მარტო ხანძთაში, არამედ შატბერდშიაც. დასასრულს პ. ინგოროყვა გვარწმუნებს, რომ მიქელ მოღვაწეობდა «*პირველ რიგში თავის კრებულში შეუტანია გრიგოლ ხანძთელის საწელიწდო იადგარი*» (იქვე). ამრიგად, მიქელ მოღვაწეობის განკარგულებაში ყოფილა გრიგოლ ხანძთელის საწელიწდო იადგარი. მას სწორედ ავტორწაუწერლად უნდა შეეტანა თავის კრებულში ამ იადგარის ტექსტები. ამის შემდეგ გაკვირვებას იწვევს პ. ინგოროყვას ნაგვიანევი და მოულოდნელი ჩივილი, აქიოდა მიქელის დროს გრიგოლ ხანძთელის სალიტერატურო მოღვაწეობის შესახებ უკვე სრული ცნობები აღარ ჰქონდათო“ (გვ. 59), და სხვა.

თავის შენიშვნას ალ. ბარამიძე ბოლოს ასე აყალიბებს: „გამოირკვა უცნაური გარემოება: საკითხით საგანგებოდ დაინტერესებულ პირს, საგალობლების მაძიებელსა და შემკრებს, X საუკუნის მოღვაწე მიქელ მოღვაწეობს თუშცა ხელთ ჰქონია გრიგოლ ხანძთელის მიერ დაწერილი თუ გადაწერილი საგალობლების კრებული, მაგრამ მას მაინც არ აღმოჩენია სრული ცნობები იმავე გრიგოლ ხანძთელის სალიტერატურო მოღვაწეობის შესახებ, სამაგიეროდ ეს ცნობები უხვად აღმოაჩნდა XX საუკუნის მკვლევარს“ (გვ. 59-60).

შერმადინ ონიანმა საგანგებოდ შეისწავლა ეს საკითხი და დაასკვნა: „გრიგოლ ხანძთელის «ცხოვრების» მიხედვით, გრიგოლი არ არის «საწელიწდო იადგარის» ავტორი. ის მხოლოდ მისი გადამწერია. აგიოგრაფის ცნობით, ხანძთელს ეს იადგარი დაუწერია ზეპირად, დედნის გარეშე. ამიტომაა დამოწმებული გრიგოლ ხანძთელის «საწელიწდო იადგარი» თხზულებაში, როგორც მაჩვენებელი მისი ფენომენალური მეზსიერებისა“⁴.

ჩვენს საკითხს ნაკლებ ეხება და სიტყვას აღარ გაუაგრძელებ იმაზე, რომ, რაც პ. ინგოროყვას ქართულ ორიგინალურ ჰიმნოგრაფიულ თხზულებებზედ მიაჩნდა, შემდეგ ბევრ მათგანს ბერძნული დედნები აღმოაჩნდა, ანუ ისინი თარგმანები ყოფილა.

⁴ შ. ო. ნ. ი. ა. ნ. ი. გ. მერჩულეს ცნობა გრიგოლ ხანძთელის „საწელიწდო იადგარის“ შესახებ, კრებული: ხანძთა — სულიერად მშობელი ქართველთა, თბ., 2002, გვ. 78-82. ამ საკითხზე უფრო ფართოდ საუბარი ვაქვს წიგნში „უვიცობის, პლაგიატობისა და განუკითხაობის წინააღმდეგ რუსთველოლოგიაში“ (თბ., 2008, გვ. 128-132).

მოდ, თავი დავანებოთ ალექსანდრე ბარამიძის რეცენზიაში გამოთქმულ საქებად სიტყვებს და ყურადღება მართო შენიშვნებზე გადავიტანოთ, თანაც მათში ცოტადენი სუსხიც შევნიშნოთ, განაღა შეიძლება აქ ბატონ პავლეს მიმართ რაიმე უპატივცემულობა, მეტადრე, მტრობა და უგულვებელყოფა დავინახოთ?! ბატონ ალექსანდრეს, ჭეშმარიტ მეცნიერს, უპირველესად ხომ მეცნიერული მიზნები ამოძრა ვებდა.

„ნარკვევების“ ამავე, მეოთხე, წიგნში ალექსანდრე ბარამიძე ვრცელ რეცენზიას ბეჭდავს პავლე ინგოროყვას ვებერთელა წიგნზე — თხზულებათა კრებული სპირველ ტომზე (გვ. 368-437) და თავიდანვე უდიდეს შეფასებას აძლევს მას. წერს: იგი „წარმოადგენს კვლევა-ძიების დიდი უნართ და დახვეწილი ლიტერატურული გემოვნებით დაჯილდოებული ავტორის ერთიან, კარგად გააზრებულ, კომპოზიციურად მტკიცედ შეკრულ, ფაქტობრივი მასალებით უზვად შემკობილ, საგებო მოსაზრებათა ეფექტიან წანამძღვრებზე მარჯვედ ასხმულ, დარბაისლური ქართულითა და ენერგიული კილოთი დაწერილ დიდ ნაშრომს“ (გვ. 369).

ბატონ ალექსანდრეს იმთავითვე გაუთვალისწინებია როსტომ ჩხეიძისნაირი ოპონენტები და იქვე გულწრფელად აღნიშნავს: „ჩვენ გზადაგზა მოგვიხდება პ. ინგოროყვას წიგნის სხვადასხვა მხარის განხილვა, ოღონდ ამთავითვე ვითხოვთ, აუგად ნუ ჩაგვეთვლება, თუ საქმის ინტერესები გვაიძულებს, მთავარი ყურადღება დაუთმოთ გამოკვლევის ნაკლოვან მხარეებს“ (გვ. 369).

რეცენზენტი პატიოსნად ასრულებს ამ დანაპირებს და ყველგან მისთვის დამახასიათებელი ობიექტურობითა და ტაქტით გვთავაზობს თავის შენიშვნა-მოსაზრებებს. ერთ სათანადო ნიმუშს აქედანაც დავიმოწმებ. პ. ინგოროყვა წიგნის ბოლოსიტყვაში აღნიშნავს: „ძვირფასო მკითხველო, თქვენ და თქვენთან ერთად მეც, გვქონდა ბედნიერება დაგვენახა ქართველი ერის დიდ მნათობთა შორის ნათელი სახე თვით შოთასი.

ამიერიდან შოთა — თავისი ბიოგრაფიით, ისევე ნაცნობი ხდება ჩვენთვის, როგორც ილია და აკაკი, ნიკოლოზ ბარათაშვილი და ვაჟა.

შოთა უდიდესი პოეტია, ხოლო ამავე დროს იგი იყო მამა ერისა, ქვენი სათვის თავდადებული. შოთას სახე ჩვენ გვინათებს სამშობლო სათვის შეფიცულთა — კოხტას თავის გმირთა — ნათელი

ხომლიდან შარავანდედით შემოსილი“.

ახლა ვნახოთ, ალ. ბარამიძე რა თბილი სიტყვებით ეხმაურება ამ უსაშველოდ გადაჭარბებულ კი არა, ყოვლად შეუსაბამო შეფასებას: „მოყვანილი ტექსტი, ჩვენი აზრით, პოეზიის სფეროს განეკუთვნება. აბა, ვინ დაიჯერებს, რომ *«ამიერიდან შოთა — თავისი ბიოგრაფიით, ისევე ნაცნობი ზდება ჩვენთვის, როგორც ილია და აკაკი, ნიკოლოზ ბარათაშვილი და ვაჟა»*. ესაა ლამაზი ჰიპერბოლა, ხოლო ჰიპერბოლა სწორედ პოეზიას შვენი“ (გვ. 437). იგივე უნდა ითქვას კონტასთავის შეთქმულების თაობაზეც.

ასევე კეთილმოსურნეა ბატონი ალექსანდრეს დასკვნაც: სარეცენზიო წიგნში „სხვათა ბევრია ემოციური და პოეტური. ამას თავისი ფასი და მნიშვნელობა აქვს. პ. ინგოროყვამ შექმნა ჩვენში მეცნიერების კვლევა-ძიების თავისებური სტილი. ბევრ რამეში ეს სტილი ჩვენ არ გვაკმაყოფილებს. არ გვაკმაყოფილებს იმიტომ, რომ პ. ინგოროყვას ნაშრომებში ჭარბად არის ჩაქსოვილი სუბიექტური, ლირიკული, ემოციური ელემენტი.“

არასგზით არ შეიძლება იმის უარყოფა, რომ პ. ინგოროყვამ კოლოსალური შრომა გასწია, ზოგი რამე ამ დიდი შრომიდან ჩვენ მიუღებლად გვეჩვენება, ზოგ რამეს სადავოდ ან საეგებიო ჰიპოთეზად ვთვლით. მაინც ეს შრომა უთუოდ მნიშვნელოვანი მოვლენაა უკანასკნელი დროის რუსთველოლოგიურ ლიტერატურაში. ამ შრომაში წამოჭრილი საკითხები დიდხანს იქნება სპეციალური დაკვირვებისა და შემდგომი შესწავლის საგანი. პ. ინგოროყვას შრომა ყველაფერთან ერთად ბიძგს აძლევს ქართულ მეცნიერულ აზროვნებას, მეცნიერული კვლევა-ძიების საქმეს. ესაა ამ მონუმენტური შრომის დიდი ღირსება“ (იქვე, გვ. 437).

რადგან ალ. ბარამიძის „ნარკვევების“ მეოთხე წიგნზე ჩამოვარდა სიტყვა, აქ ამ ორი მეცნიერის პირადი დამოკიდებულების ამსახველ ერთ შემთხვევას გავიხსენებ, თუმცა ამაზე საგანგებოდ საუბარი ქვემოთ მაქვს, სადაც მათ თანამშრომლობას ვხეხბი.

„ნარკვევების“ ეს წიგნი რამდენიმე თვის გამოსული იყო. ლიტერატურის ინსტიტუტში „ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერთა ფოტოპირებს ერთმანეთს ვუდარებდი. ოთახში პ. ინგოროყვა შემოვიდა და ბატონი ალექსანდრე იკითხა, საშას ნახვა მინდაო. საათს დაეხედე და მიფუგე, 15-20 წუთში მობრძანდება-მეთქი. მკითხა, რას საქმიანობო, პასუხი რომ მიიღო, წიგნებად აკინძული ფოტოპირების რამდენიმე ტომის გადათვალიერებას შეუდგა. ამასობაში ბატონი ალექსანდრეც

მობრძანდა. ისინი ღიმილით ერთმანეთს გადაეხვივნენ. მე მაშინვე ავდექი და გარეთ გამოსვლა დავაპირე; ორივემ მთხოვა, ხელს არ შეგვიშლით, ნუ გაღიხართო. კარგა ხანს თბილად იმუსაიფეს. ბატონმა პავლემ „ნარკვევების“ წიგნის ჩუქებისათვის ბატონ ალექსანდრეს მადლობა გადაუხადა და უთხრა, არ წამიკითხავს, რამე რომ არ მწყენოდლო. საუბრისას კი გაირკვა, რაც ბატონმა ალექსანდრემ და მეც შევნიშნე, ორივე რეცენზიას კარგად იცნობდა. ბარემ აქ იმასაც დავუმატებ, რომ ბატონმა პავლემ დამაგალა, ხელნაწერებში ესა და ეს მომიძებნეო. ტელეფონით გაგაგებინებთ-მეთქი და ნომერი ვთხოვე. ტელეფონი არა მაქვსო, მითხრა. რომ გავიკვირვე, ამისხნა, ქუჩას ბინაში რა შემაყვანინებსო.

1953 წელს პ. ინგოროყვამ გამოსცა „ვეფხისტყაოსანი“, რამაც დიდი აჟიოტაჟი გამოიწვია და მასზე უამრავი კრიტიკული წერილი გამოქვეყნდა⁵. აქ წარმოდგენილი ტექსტის დიდი და უმთავრესი ნაკლი ისაა, რომ ძირითადად დაყრდნობილია გვიანდელ და ძლიერ ნასწორებ (J-H461) და მასთან მდგომ ნუსხებზე⁶. მაშინ დაიბეჭდა ალ. ბარამიძის სტატიაც «ვეფხისტყაოსნის ახალი გამოცემა» („ლიტერატურული ძიებანი, IX, 1955, გვ. 455-474). მაგრამ, ვინაიდან პ. ინგოროყვამ რუსთველის პოემა მეორეჯერაც, 1970 წელს, გამოსცა, რეცენზია მასზეც გამოაქვეყნა. ვინაიდან პირველი რეცენზია თავისი „ნარკვევების“ წიგნში არ შეუტანია, მეც მას გვერდს ავუვლი და ზოგიერთ რამეს მეორეზე ვიტყვი. ეს რეცენზია ავტორმა შეიტანა „ნარკვევების“ V წიგნში (თბ., 1978, გვ. 57-73).

ბატონი პავლეს ამ პუბლიკაციაში საკმაოა გასაკვირად მიუღებელი შეხედულებანი, რომლებიც რეცენზიაში შენიშნულია. ერთ მაგალითს დავასახელებ. ბატონი პავლე ჩანართად მიიჩნევს და დაუსაბუთებლად პოემის ტექსტიდან აძევებს ისე ბრწყინვალე სტროფს, როგორიცაა „*კარვის კალთა ჩახლართული ჩაეჭურ, ჩავაკარბაკე*“. ეს რეცენზიაც ბატონი ალექსანდრესთვის ჩვეული მეცნიერული ტაქტითაა დაწერილი. აქაც დასკვნაში ავტორი არ ძუნწობს და უხვადაა წიგნის ღირსებანი წარმოჩენილი: „რა თქმა უნდა, — წერს იგი, — პ. ინგოროყვას ნაშრომში ბევრი რამეა მოსაწონი და დიდი

⁵ ისინი აღრიცხულია გ. მიქაძის წიგნში: ძველი ქართული მწერლობის ბიბლიოგრაფია, I, (1921-1965), თბ., 1968, გვ. 162.

⁶ მის შესახებ იხ. ჩვენი წიგნი: რუსთველოლოგიური გამოკვლევები, I თბ., 2010, გვ. 277-367.

კმაყოფილების გრძნობის აღმძვრელი. საერთოდ შთამბეჭდავად არის დაწერილი მონოგრაფიის ის თავები, რომლებიც შეეხება საქართველოს ისტორიულ წარსულს და მიზნად ისახავს ძველი ქართული კულტურის საკითხების ფართოდ გაშუქებას. უდაოდ მიგვაჩნია პ. ინგოროყვას მოსაზრებანი რენესანსული სულის მატარებელი ქართული ჰუმანიტური მოძრაობის თაობაზე. რუსთველის პოემის ჰუმანიტურ და ინტერნაციონალურ სულისკვეთებაზე და ქალის კულტზე, მეგობრობასა და სიყვარულზე, პოეტის მხატვრულ მხარეებზე. მახვილგონივრულია მკვლევრის დაკვირვებანი ვეფხისტყაოსნის აპოლონურ და დიონისურ საწყისებზე. კარგია ნაკვეთი ბორენა დედოფალზე და მის საგალობელზე. მიუხედავად სადაო და მიუღებელ დებულებათა სიუხვისა, ნაშრომი მთლიანად დიდ ინტერესს იწვევს და რუსთველოლოგიური მეცნიერების შემდგომ წინსვლას ემსახურება. პ. ინგოროყვას ნაშრომი ბადებს ახალ საკითხებს, ხელს უწყობს კრიტიკული აზრის განვითარებას და ამ საკითხების შემდგომი გაღრმავებული შესწავლისათვის განაწყობს დაინტერესებულ პირთ. ესაა სარეცენზიო ნაშრომის აუცილებელი ღირსება“ (გვ. 72-73).

განა შეიძლება, მტერმა ასე გულითადი სიტყვები გაიმეტოს?!

სიტყვა ძალიან გაგვიგრძელდა და მოკლედ აღვნიშნავ: თუ გადავშლით აღ. ბარამიძის სხვა წიგნებს და პირთა საძიებლებს გავეცნობით, ვნახავთ, მათში პ. ინგოროყვას სახელი და მისი ნაშრომები რა ბევრჯერაა ნახსენები. „ნარკვევების“ VIII ტომში მას 20 გვერდი უჭირავს, IX ტომში — 35. „ახლო წარსულიდან“ (მეორე შვესებული გამოცემა, თბ., 1967) — 40. „შოთა რუსთველი“ (თბ., 1975) — 52 და სხვა.

აღ. ბარამიძეს პ. ინგოროყვაზე გამოქვეყნებული აქვს საგანგებო, საიუბილეო წერილი, საიდანაც მკაფიოდ გამოსჭვივის მისადმი სიყვარული და პატივისცემა. დავიმოწმებ რამდენიმე ამონაწერს⁷: „ფოთის გიმნაზიაში რომ ვსწავლობდი, ორი მეცნიერის სახელი შევიცანი შორიდან. ორივემ ჩემი უზომო ყურადღება მიიპყრო, თუმცა მათ საქმიანობაზე მაშინ არაფერცნობდა არ მქონდა. ერთი იყო ნიკო მარი, მეორე — პავლე ინგოროყვა (...). პავლე ინგოროყვა, ასე ვთქვათ, დაუსწრებლად გამაცნო მისმა უმცროსმა ძმამ სამსონმა (შინაურობაში შუკუნამ), რომელსაც ქალაქის ცენტრში პატარა საჯაჭრო ფარდული ჰქონდა“ (გვ. 170). შემდეგ: „თბილისში რომ გადმოვედი და სტუდენტი

⁷ მსცოვანი მკვლევარი, გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 1981, 27 ნომბერი, გვ. 5; შესულია ავტორის წიგნში — ახლო წარსულიდან (მოგონებანი), თბ., 1983, გვ. 270-274.

გავხდი, მწერალთა სასახლეში სიარულს მოვუხშირე იქ წასაკითხად დანიშნული მოხსენებების მოსასმენად. ოცნება ამიხდა და პავლე ინგოროყვას ორი მოხსენება მოვისმინე «რუსთველიანას» ციკლიდან. მოხსენებებმა ჩემზე დიდი შთაბეჭდილება დატოვა. ასპირანტურის პერიოდში გატაცებით დავეწაფე პ. ინგოროყვას შრომებს (...). პავლე ინგოროყვა პირადად გავიცანი 1930 წლის სექტემბერში“ (გვ. 170-171). შემდეგ: „ჩემსა და პავლე ინგოროყვას შორის იმთავითვე კარგი ურთიერთობა დამყარდა. გულითადად დავმეგობრდით. მოგვიხდა რიგი საერთო, ფრიად საპასუხისმგებლო სამუშაოების შესრულება“ (იქვე, გვ. 271). შემდეგ: „ბატონი პავლე, როგორც ცნობილია, შეპყრობილი იყო მძიმე სნეულებით. ამის გამო მას ხშირად უხდებოდა შინ წოლა თუ აბასთუმანში ყოფნა. თავისი სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულებას იგი ყოველთვის მე მანდობდა. ჩვენი მაშინდელი ძმური ურთიერთობისა და კეთილი თანამშრომლობის საილუსტრაციოდ მოვიყვან პ. ინგოროყვას ერთ წერილს, რომელიც 1936 წლის 8 ოქტომბრის თარიღით არის გამოგზავნილი აბასთუმნიდან“ (გვ. 273). აი, ერთი ამონაწერი ამ წერილიდან: „შენი იმედი მაქვს, ჩემო ალექსანდრე, ყველაფერში. ცხადია, საერთო საქმეს უჩემობას არ დაამჩნევ. ალბათ მეც არ ვიქნები ყოველთვის ასე უძლურად და შევეცდები, სამაგიერო აგინახლაურო. ამას გარდა, ალბათ გამოჩნდებიან ისეთებიც, რომლებიც ჩემი ავადმყოფობისა და მუშაობის ასპარეზიდან დროებით ჩამოშორების გამოყენებას მოინდომებენ, — იმედი მაქვს დამიცავ და ღირსეულ პასუხს გასცემ. შენ განდობ ჩემს სრულუფლებიან წარმომადგენლობას აკადემიურ ფრონტზე“ (გვ. 274.).

ალ. ბარამიძე ბოლოს აღნიშნავს: „მე ყოველთვის ღრმა პატივისცემით ვაფასებდი და ვაფასებ პ. ინგოროყვას დიდ ღვაწლს ჩვენი სულიერი კულტურის ფანატიკური თავგამოდებით შესწავლის საქმეში. პავლე ინგოროყვას ახლახანს შეუსრულდა დაბადების 88 წელი. ვუსურვებ ღვაწლმოსილ მეცნიერს, მწერალსა და საზოგადო მოღვაწეს, ხანგრძლივ სიცოცხლეს და ახალ წარმატებებს მის საყვარელ საქმეში“.

ნიშანდობლივია, რომ ალ. ბარამიძე ბატონ პავლეს ერთ არასაკადრის საქმეში ამხელს, მაგრამ — დაუსახელებლად. თავისი მოგონებების პირველ გამოცემაში „ახლო წარსულიდან“ (II, თბ., 1993) სათაურით „ჩვენებური კვანტი“ გვიაშობს: „1959 წლის 15 ოქტომბრის თარიღით «იუნესკოს» საქმეთა სსრკ კომისიისაგან მივიღე წერილი. მატყობინებდნენ, რომ საქართველოს კულტურის სამინისტროს რე-

კომუნდაციით დავალებული მქონდა დამეწერა შესავალი წერილი ვეფხისტყაოსნის სტივენსონისეული ინგლისური თარგმანისათვის, რომლის გამოცემას კისრულობდა «იუნესკო». მინიშნებული იყო შესავალი წერილის მოცულობაზე და მის საერთო ხასიათზე. წარდგენის ვადა — 1960 წლის 30 მარტი. კომისია მთხოვდა თანხმობის თაობაზე მეცნობებინა (კომისიის სამდივნოს მეშვეობით) პარიზში «იუნესკოს» ლიტერატურის სექციისათვის. დავალება, რა თქმა უნდა, ვიკისრე. გაფორმდა ხელშეკრულება. მოვამზადე ტექსტი, რომელიც მოიწონეს კ. კეკელიძემ, ა. შანიძემ და დაამტკიცა ლიტერატურის ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭომ გიორგი ლეონიძის თავმჯდომარეობით. წერილი დროულად გავგზავნე დანიშნულებებისამებრ (ხელშეკრულების თანახმად წერილის ტექსტი მომზადდა რუსულ ენაზე), მაგრამ იგი ადგილზე არ მისულა. შემახსენეს პარიზიდან და მიმითითეს ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ვადაზე. სასწრაფოდ მივწერე «იუნესკოს» საქმეთა სსრკ სამდივნოს. პასუხმა დაიგვიანა. შევწუხდი, საგონებელში ჩავვარდი, ვერა გამეგო რა, მაგრამ რა გაეწყობოდა. გვიან გამოირკვა, რომ ერთ ცნობილ ქართველ მკვლევარს ენახა ჩემი წერილი, წაეკითხა და წუნი დაედო მისთვის, თანაც შეეთავაზებინა თავისი სამსახური (უბრალოდ, მე დავწერო შესავლის წერილს). კომისია შეცბუნებულიყო, ეცნობებინა ამის თაობაზე თბილისში სადირექტოვო ორგანოებისათვის და, თავის მხრივ, ჩემი წერილის პირები გაეგზავნა შესამოწმებლად ლენინგრადელი და მოსკოველი სწავლული ლიტერატურათმცოდნეებისათვის. საბედნიეროდ, ჩემთვის ყველაფერი კარგად დამთავრდა. წერილის საბოლოო აპრობირებული ტექსტი გაიგზავნა პარიზში, ოღონდ დაგვიანება ოფიციალურად მე დამბრალდა და «იუნესკოს» ლიტერატურის სამდივნოს წინაშე ბოდიშის მოხდა დამჭირდა. ეს საქმე მიყო ჩვენებური კვანტის გამოღებამ“ (გვ. 115-116).

როგორც ვხედავთ, ბატონი ალექსანდრე ამ მეკვანტეს არ ასახელებს. სინამდვილეში ის პავლე ინგოროყვა გახლდათ.

მსგავსი საქმე ბატონმა პავლემ შემდეგაც ჩაიდინა. ადრინდელი დადგენილებით, 1966 წელს რუსთველის საიუბილეოდ უნდა გამოცემულიყო აკაკი შანიძისა და ალექსანდრე ბარამიძის მიერ მომზადებული „ვეფხისტყაოსნის“ ვარიანტებიანი ტექსტი. მაშინ პ. ინგოროყვამ მოითხოვა, რატომ ეს და არა ჩემიო?! თათბირი საქართველოს მწერალთა კავშირის თავმჯდომარის, ირაკლი აბაშიძის, კაბინეტში მიმდინარეობდა, რომელსაც მეც ვესწრებოდი — მიტანილი

მქონდა შანიძე-ბარამიძისეული ნამუშევარი. ბატონ პავლეს ჰკითხეს, შენი ტექსტი სად არისო. მან შუბლზე ხელი მიირტყა, აქ არისო. ეს ხდება 1964 წელს. შემდეგ გამოჩნდა, მომზადებული არ ჰქონია. გამოსცა ექვსი წლის შემდეგ — 1970 წელს.

აღწერილი მაქვს, ამ ჩარევამ შემდეგ თუ რა სხვაგვარი, მახინჯი, განვითარება პოვა⁸.

მოგონებების ამავე წიგნში აღ. ბარამიძე გვიამბობს, როგორ ცდილობდა ის, რომ პ. ინგოროყვას სხვებთან კეთილი ურთიერთობა ჰქონოდა: „მწვავედ დაეჯახნენ ერთმანეთს კორნელი კეკელიძე და პავლე ინგოროყვა. ამ შეჯახების მიზეზი იყო ბატონ კორნელის მხრივ პ. ინგოროყვას ჯერ «რუსთველიანას», მერმე «გიორგი მერჩულეს» უმკაცრესი ფორმით უარყოფითი შეფასება. პავლე ინგოროყვა ვალში არ დარჩენილა. პაექრობამ აშკარა მტრობის ხასიათი მიიღო“ (გვ. 112). შემდეგ გადმოგვცემს, როგორ შეარიგა ისინი: „მე უზომოდ მაწუხებდა მეცნიერ-მამულიშვილთა შორის ჩამოვარდნილი უთანხმოებანი, რაც ზოგჯერ სავალალო მტრულ ხასიათსაც ღებულობდა. შეძლებისდაგვარად ვცდილობდი კიდევაც უთანხმოების შენელებას და მოშუღართა შერიგებას (რასაკვირველია, საქმიან ნიადაგზე). თუმცა კორნელი კეკელიძე და პავლე ინგოროყვა მომდურავნი იყვნენ, წლების მანძილზე შეხმატკბილებულად ვმუშაობდი ბატონ პავლესთან საქართველოს მუზეუმში (ის იყო ხელნაწერთა განყოფილების გამგე, მე კი მეცნიერ-მცველი). ერთად მოვაშზადეთ და გამოვეცით «ქილილა და დამანას» კრიტიკული ტექსტი, ერთად მოვაწყვეთ ფირდოუსისადმი მიძღვნილი დიდი გამოფენა, სტამბურად გამოვაქვეყნეთ ქართულ და რუსულ ენებზე ამ გამოფენის ვრცელი კატალოგი. განზრახული მქონდა «ვისრამიანის» გამოცემაც. ამის თაობაზე სიტყვა ჩამოვუგდე ბატონ პავლეს, ძალიან მოეწონა ეს განზრახვა. შევთავაზე თანამშრომლობა (თანარედაქტორობა), ოღონდ იმ პირობით, თუ მესამე თანარედაქტორად მოვიწვევდით კორნელი კეკელიძეს. პავლე სიამოვნებით დამეთანხმა. არც ბატონ კორნელის უთქვამს უარი. შევიყარეთ ერთად. პავლე ინგოროყვამ და კორნელი კეკელიძემ ერთმანეთს ხელი ჩამოართვეს. მივუსხედით მაგიდას, სადაც დალაგებული მქონდა ძეგლის ხელნაწერი ნუსხები და ბეჭდური გამოცემები (ქართული და სპარსული), შევადგინეთ მუშაობის გეგმა და გრაფიკი, სისტემური, ბეჯითი და გულმოდგინე შრომის შედეგად 1938 წელს გამოვიდა «ვისრამიანის» ჩვენეული

⁸ იხ. ჩემი რუსთველოლოგიური გამოკვლევები, II, 2015, გვ. 363-370.

პირველი კრიტიკულად დადგენილი ტექსტი. საერთო სამეცნიერო ინტერესმა შეარიგა, დაახლოვა და სასიკეთო გზაზე დააყენა მანამდის მომდღურავი ორი დიდებული მკვლევარი-მამულიშვილი“ (გვ. 114).

ასეთია სინამდვილე.

გადაუჭარბებლად და თამამად შეგვიძლია ვთქვათ: არ არსებობს მეორე მეცნიერ-მკვლევარი, მათში შედის როსტომ ჩხეიძეც, პავლე ინგოროყვასთვის იმდენი ყურადღება დაეთმოს და, რაც მთავარია, მისი მეცნიერული ღვაწლი ისე მაღალკვალიფიცირებულად შეეფასებინოს, როგორც ეს ალექსანდრე ბარამიძემ შეძლო.

ქართველოლოგიის ისტორიის მკვლევარები ორი ტიპისანი არიან. ერთნი, ვეროპული, აკადემიური სტილისა, რომელიც ჩვენში უშუალოდ გერმანულიდან შემოვიდა და გიგანტმა ქართველმა მეცნიერებმა — ნიკო მარმა, ივანე ჯავახიშვილმა, კორნელი კეკელიძემ, აკაკი შანიძემ და სხვებმა დაგვიწერეს. მეორენი ამ მეთოდს განუხრელად არ იცავენ და თავიანთ ნაშრომებში საკმარის უხვად შემოაქვთ არა მარტო ვარაუდები, არამედ უსაფუძვლო გამონაგონიც, ფანტაზიით შექმნილი. ასე შესახება: ბატონი პავლე საოცარი ფენომენური ნიჭით იყო დაჯილდოებული და, რაც მნიშვნელოვანი შექმნა, ამ ნიჭის წყალობით შეძლო. მის ნაწერებში ბევრჯერ მწერალი უფრო ჩანს, ვიდრე მეცნიერი. რამდენადაც როსტომ ჩხეიძის შემოქმედებას ვიცნობ, მასზეც იგივე შთაბეჭდილება მრჩება. ალ. ბარამიძე ამ მხრივაც თავისი მასწავლებლების მიმდევარია. მასა და პ. ინგოროყვას შორის კამათის საფუძველი, ვფიქრობ, ძირითადად სწორედ ამ მეთოდოლოგიის სხვაობითაა გამოწვეული.

ძალიან მაინტერესებს და საქმესაც დიდად წაადგება, ვინმემ, კერძოდ, ბატონმა როსტომ ჩხეიძემ გვიჩვენოს, პ. ინგოროყვას ნაშრომებისადმი ალ. ბარამიძის მიერ გამოთქმული კრიტიკული შენიშვნებიდან რომელია მიუღებელი. რა თქმა უნდა, სიძულვილსა და მტრობაზე საუბარი სრულიად ზედმეტია, რადგან მშვენივრად ვიცი: ასეთი რამ არ არსებობს. მე არ მაგონდება, ბატონი პავლე ბატონ ალექსანდრეს შენიშვნებს გამოხმაურებოდეს და რომელიმე მათგანი არ მიეღოს. დაბეჯითებითაც უნდა ვთქვა: ისინი ყველა მეცნიერების ერთგულებისა და პ. ინგოროყვასადმი პატივისცემის გამომხატველია.

ყველაფრიდან ჩანს, რ. ჩხეიძის, როგორც ვახტანგ ჭელიძის, ისე პ. ინგოროყვასადმი უზომო სიყვარული ამოდრავებს. მეც მივესალმები ამ დამოკიდებულებას, მაგრამ, ერთხელ კიდევ უნდა

გავიმეორო, სიყვარულმა ისე არ უნდა დაგვაბრძაოს, სინამდვილე უკულმა მოგვაჩვენოს და სხვისი ღირსებანი ვერ დავინახოთ, მეტადრე შეგნებულად დავამახინჯოთ! საქმისადმი ასე ზერელედ მიდგომა, ბატონ როსტომს, ამ სწავლულ ლიტერატორსა და ლიტერატურათმცოდნეს, ქართული ლიტერატურისა და, საერთოდ, ჩვენი სულიერი კულტურის მოამაგეს, არა და არ ეკადრება. ამაზე გული ძალიან მწყდება და კიდევაც შემტკივა!

დასასრულ უნდა გამოვეხმაურო როსტომ ჩხეიძის გაკვრით და ყრუდ გამოთქმულ მოსაზრებას: პ. ინგოროყვას წინააღმდეგ ბრძოლა მარტო მავანთა პირადი დამოკიდებულებისა თუ განწყობილების ბრალი არ იყო და, იგულისხმება, მას მაშინდელი პოლიტიკური რეჟიმი განაპირობებდა.

როგორც ვნახეთ, დაბეჯითებით ნათქვამი, ვითომცდა წიგნში „ძველი ქართული მწერლობის მკვლევარი“ პ. ინგოროყვას მოუხსენიებლობა ალ. ბარამიძისა და ლ. მენაბდის „მხოლოდ პირად თვალსაზრისს არ გამოხატავენ, თორემ მაშინ ეს კრებული სალაპარაკოდ არც ეღირობოდა“-ო, სინამდვილეს არ შეესატყვისება.

მეორე მაგალითიც: მეცნიერებათა აკადემიაში ასარჩევად პ. ინგოროყვას საბუთების მიუღებლობაში ბატონი როსტომი ნიკო მუსხელიშვილის შესახებ წერს: „არც ისაა გამორიცხული, რომ თვითონ აკადემიის პრეზიდენტი კი არ ყოფილიყო პავლე ინგოროყვას წინააღმდეგი, არამედ დაბეჯითებით სცოდნოდა ხელისუფლების აზრი მასზე, განა 1955 წელს უშუალოდ იქ, «ზემოთ», არ გადაწყდა პავლე ინგოროყვას კანდიდატურის მოხსნა? მაშ, რატომ დაეყენებინა ეჭვის ქვეშ თავისი სავარძელი? ამიტომ დაიხვევდა ხელზე სათანადო დოკუმენტაციის უქონლობას — «გიორგი მერჩულეს» ავტორის პირად საქმეში უნივერსიტეტის დამთავრების დიპლომის, საკანდიდატო და სადოქტორო ხარისხების მოწმობათა არარსებობას.

მაგრამ პავლე ინგოროყვას კანდიდატურას მწერალთა კავშირი რომ წარადგენდა?

ხელისუფლების აზრი რომ არა, დოკუმენტაციის უქონლობა ამ შემთხვევაში არანაირ დაბრკოლებას არ ქმნიდა“ (გვ. 540).

მეც სტუდენტობიდან და ახლაც ბეჯითად მიმანჩნია, რომ პავლე ინგოროყვა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრი ნამდვილად უნდა ყოფილიყო, თუნდაც მარტო იმისთვის, რომ რაღაც

სარჩო ჰქონოდა. მახსოვს სტუდენტობისას, როდესაც ბატონი პავლეს უზარმაზარი წიგნი „გიორგი მერჩულე“ გამოვიდა და მწერალთა კავშირში მისი განხილვა გამოცხადდა, ხმა დაირხა, ბატონ პავლეს დაჩაგვრას უპირებენო, ჩვენ სტუდენტები, მათ შორის მეც, დავირაზმეთ მისთვის მხარდსაჭერად და მწერალთა კავშირში მივედით, მიუხედავად იმისა, რომ ამ წიგნის ავან-ჩავანი არც ერთმა არ ვიცოდით. მაშინ ეს განხილვა ჩაიშალა — ბატონი პავლე არ გამოცხადდა. მე არ ვიცი, თავი რომ დავანებოთ მეცნიერულ საკვალიფიკაციო დიპლომებს, კანდიდატობასა და დოქტორობას, რამდენად აუცილებელი იყო უმაღლესი განათლების დიპლომი.

რაც შეეხება მწერალთა კავშირიდან წარდგენას, ამის თაობაზე ველაპარაკე მაშია ებრალიძეს, რომელიც ერთხანს აკადემიის პრეზიდიუმის სწავლულ მდივნად, მერე ნ. მუსხელიშვილის თანამემწედ მუშაობდა. მიაბბო, ამ საკითხზე ბატონ ნიკოსთან მსჯელობა ყოფილა, მაგრამ მწერალთა კავშირი ამას ვერ აკეთებდა, რადგან ბატონი პავლე არც ერთი მხატვრული თხზულების ავტორი არ იყო. მწერალი-აკადემიკოსები გალაკტიონ ტაბიძე, იოსებ გრიშაშვილი, გიორგი ლეონიძე, კონსტანტინე გამსახურდია, უწინარესად გამოჩენილი მწერლები ბრძანდებოდნენ, სხვა ამბავია, ამავე დროს, გარდა გალაკტიონისა, თვალსაჩინო მკვლევარი-მეცნიერები განხლდნენ.

ბატონი როსტომი ისეთ შთაბეჭდილებას ქმნის, ვითომც აღნიშნული შეზღუდვა ბატონი პავლესთვის შეიქმნა. არ გვეუბნება, ეს მოთხოვნა როდის დაწესდა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიაში და ამ მხრივ რა ვითარება იყო საბჭოთა კავშირის სხვა აკადემიებში.

რასაც ბატონი როსტომი ხელისუფლებაზე ბრძანებს, ეს მისი ვარაუდია და შესაბამისი საბუთი არ მოიპოვება. ქვემოთ ვნახავთ, სხვა მაგალითებიც არსებობს, როცა რ. ჩხეიძე ხელისუფლებას ისეთ რამეებს აბრალებს, რაც, რბილად რომ ვთქვათ, უსაფუძვლოა.

თუ აკადემიაში პავლე ინგოროყვას ასარჩევად წარდგენისაგან სხვებიც თავს იკავებდნენ, როსტომ ჩხეიძის ახსნით, იმიტომ, რომ „მაინც შიშობდნენ აკადემიკოსობის მოსურნენი ყოველი არჩევნების წინ, ვაითუ პავლე ინგოროყვა მოგვევლინოს კონკურენტადო“ (გვ. 541). ამის ერთ-ერთ გამოვლინებად ასახელებს აკაკი გაწერელიას უმკაცრეს რეცენზიას, სადაც, ბატონი როსტომის სიტყვით, „აკადემიკოსობის მოსურნე (ანუ ა. გაწერელია — ბ. დ.) «ლემის» ძახილსაც არ მოერიდება გიორგი წერეთლის მიმართ“. ბატონ როსტომს მხედველობაში აქვს ა. გაწერელიას ვრცელი (მთელი

წიგნი) და უმკაცრესი რეცენზია გიორგი წერეთლის გამოკვლევებზე „რიტმი და რითმა ვეფხისტყაოსანში“. თავისი ვარაუდის საბუთი ბატონ როსტომს არ აქვს. თავად აღნიშნავს: „ნეტავი რა მოტივი ჰქონდათ საიმისოდ, რომ გიორგი წერეთელი პავლე ინგოროყვას თავგამოდებულ მომხრედ მიეჩნიათ? დოკუმენტურად ეს არსად ჩანს, ყოველ შემთხვევაში, ჯერჯერობით... მაგრამ, ეტყობა, ჰქონდათ“ (გვ. 541).

ბატონ როსტომს წარმოდგენა არა აქვს მაშინდელ მეცნიერულ მოვლენებზე. ბატონი აკაკი გაწერელია ბატონ გიორგი წერეთელს დაუპირისპირდა არა იმიტომ, რომ ის აკადემიაში ასარჩევად მხარს მას კი არა, პ. ინგოროყვას დაუჭერდა, არამედ იმიტომ, რომ აღნიშნულ წიგნში მან (გ. წერეთელმა) ქართული ლექსის ბუნება სხვაგვარად წარმოადგინა, ვიდრე მანამდე იყო მიჩნეული. მანამდე უეჭველ და საყოველთო ჭეშმარიტებად სახელდებოდა აკაკი გაწერელიას დებულება, რომ ქართული ლექსი არის სილაბურ-ტონური. გ. წერეთლის გამოკვლევით, „ვეფხისტყაოსნის ლექსი, ორივე, მაღალი და დაბალი შაირი, არც მეტი, არც ნაკლები, სილაბურია“⁹.

აკაკი გაწერელია ასევე უმკაცრესად გაუსწორდა აკაკი ხინთიბიძეს, რომელმაც გ. წერეთლის თვალსაზრისს მხარი დაუჭირა¹⁰. სხვა შემთხვევა: ამგვარადვე მოეპყრა ივანე ლოლაშვილს, რომელმაც არეოპაგეტიკის საკითხებში სხვა შეხედულება შეიმუშავა, ვიდრე ბატონ აკაკის ჰქონდა¹¹.

რ. ჩხეიძე ალექსანდრე ბარამიძეს ადანაშაულებს იმაშიც, რომ იგი 1955 წელს კენჭს იყრიდა აკადემიაში ასარჩევად და 1960 წელს კიდევაც აირჩიეს. „იმხანად სწორედ ბარამიძე ეცილებოდა პავლე ინგოროყვას აკადემიკოსის მანტიას, თავგადაკლული იბრძოდა 1955 და 1960 წლების არჩევნებში“ (გვ. 539). ნეტავი მაცოდინა, რითი გამოიხატა ეს „თავგადაკლულობა“? არჩევნებისას ალექსანდრე ბარამიძე პავლე ინგოროყვას კონკურენტი არასოდეს ყოფილა. ბატონი პავლე იქამდე არ მიუშვეს!

ნეტავი, ბატონი როსტომი ალ. ბარამიძეს იმას ზომ არ უკიჟინებს, რომ მან მეცნიერებათა აკადემიას ბოიკოტი არ გამოუცხადა და არ

⁹ აკაკი გაწერელია, ვეფხისტყაოსნის პოეტიკის ზოგიერთი საკითხი, თბ., „განათლება“, 1974.

¹⁰ აკაკი გაწერელია, ლიტერატურული ქურდობებისა და გალიმათიების წინააღმდეგ ქართულ პოეტიკაში, მისი, რჩეული ნაშრომები, ტ. III, ნაკვეთი II, გვ. 494-553.

¹¹ აკაკი გაწერელია, რჩეული ნაწერები, ტ. I, რუსთველოლოგია, არეოპაგეტიკა, რეცენზიები, პოლემიკა, 1949-1975, თბ., „მერანი“, 1977.

დაიჟინა: სანამ პ. ინგოროყვას არ მიიღებთ, მანამდე თქვენთან ჩემი ფეხი არ იქნებაო?!

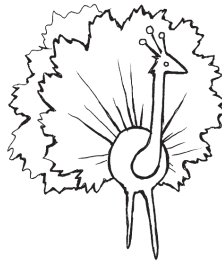
ბატონი როსტომ ჩხეიძე სათანადოდ რომ იყოს გაცნობიერებული ქართული მწერლობის კვლევა-ძიების ისტორიაში, ხეირიანად რომ იცოდეს ალ. ბარამიძის დამსახურება და მეცნიერებას საკადრის პატივს მიაგებდეს, ამას არ დაწერდა!

როსტომ ჩხეიძე, მისივე გამოთქმა რომ გამოვიყენო, თავგადაკლული მაგინებელია ი. სტალინისა და საბჭოთა კავშირისა იმაშიც, რაც მათ კარგი გააკეთეს. სიტყვას არ გაუგარძელებ იმაზე, რა უბედურებაშია ახლა ჩავარდნილი ჩვენი ქვეყანა და ხალხი. სადღაც წაკითხული მაქვს, ი. სტალინი ამბობდა: კი, შეიძლებოდა საქართველო დამოუკიდებელი ბურჟუაზიული რესპუბლიკა ყოფილიყო, მაგრამ მაშინ ჩვენი ხალხი თავისი უნარისა და შესაძლებლობების გამოვლენას ვერ შეძლებდაო. დიდად სამწუხაროდ, აგერ მეოთხედი საუკუნე გადის, ჯერჯერობით ჩვენთან ეს სიტყვები ზუსტად სრულდება და ამ უბედურებიდან თავის დაღწევას არაერთი ნიშანწყალი არ ჩანს.

პოლიტიკას რომ თავი დავანებოთ, ბატონი როსტომი დუმს იმ ვითარებაზე, რაც ჩვენს ჰუმანიტარულ მეცნიერებაში, ლიტერატურათმცოდნეობაში, სუფევს. როცა გაგანია ომის დროს ი. სტალინმა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია და ლიტერატურის ინსტიტუტი დააარსა, „დამოუკიდებელ“ საქართველოში ორივე გაპარტახდა. განა, ბატონი როსტომი ვერ ხედავს, ლიტერატურის ინსტიტუტში, რომლის თანამშრომელი თვითონაც ბრძანდება, მეცნიერული კვლევა-ძიება როგორაა ჩამკვდარი? ილიასა და აკაკის ამ ბოლო დროს გამოცემული ტომებით ახლა რომ ყველგალობენ, ისინი ძირითადად და არსებითად სწორედ საბჭოთა პერიოდშია მომზადებული. ბატონი როსტომი ნუთუ ვერ ხედავს, ლიტერატურის ინსტიტუტის დირექტორი ქალბატონი ირმა რატიანი ქართული ლიტერატურის ისტორიაში რა უვიცია, ხოლო, რაც უფრო საგანგაშოა, როგორ იბრძვის ის სწორედ „თავგადაკლულად“ აკადემიზმის წინააღმდეგ და დასავლეთში არსებული ზოგიერთი ფორმალისტური ლიტერატურული თეორიის მიხედვით ქართული კლასიკური ლიტერატურის შესწავლისათვის?! მისი მიმბაძველი ჩვენი ნიჭიერი მკვლევარებიც კი რა კურიოზამდე მივიდნენ?! თავად ი. რატიანის საკვალიფიკაციო „ნაშრომი“, სადაც „ქრონოტოპისტური“ პოზიციებიდან განხილულია ილია ჭავჭავაძის მოთხრობები, რა უბადრუკი და არარაობაა?!

ნუთუ ბატონ როსტომს მისაღებად მიაჩნია ის, რომ თავისი

თანამშრომელი და მეგობარი ივანე ამირხანაშვილი ლიტერატურის ინსტიტუტის რუსთველოლოგიური ცენტრის ხელმძღვანელია, რომელსაც რუსთველოლოგიაში მხოლოდ და მხოლოდ ერთი პატარა წერილი აქვს გამოქვეყნებული და ისიც კურიოზებით საჯსე?!¹² მან მშენივრად იცის, რა ჩაიდინეს რევაზ სირაძემ, ელგუჯა ხინთიბიძემ, ნესტან სულაგამ ირმა რატიანის მეთაურობით, როგორ გამაძვევეს მე სამსახურიდან, ლიტერატურის ინსტიტუტიდან და მდევნიან, მაგრამ ეს სიმართლის მაძიებელი კაცი ამაზე ან დუმს, ან თავისი ჟურნალის, „ჩვენი მწერლობის“, ფურცლებზე ზოგიერთ მათგანს აღმატებულად წარმოგვიდგენს!¹³

¹² ამ საკითხებზე იხ. ჩემი წიგნები: რუსთველოლოგიური გამოკვლევები, ტ. I, თბ., 2010, გვ. 389-549; ტ. II, თბ., 2014, გვ. 371-429; ფილოლოგიური ძიებანი, I, თბ., 2013, გვ. 150- 198.

¹³ „ჩვენი მწერლობა“, 24 თებერვალი, 2012, № 4, გვ. 41-42; 2 ნოემბერი, 2012, გვ. 2-6. და სხვა.